

ذیلی به شرح حال مجذوب

شماره‌های ۳ و ۴ سال دوم

نگارش آقای دکتر جواد مقصود همدانی

۱- از استادان مرحوم مجذوب، آقامحمد بیدآبادی و آقامحمد علی ولد مظفرملقب به خلیفه سلطانی و ملا محراب گیلانی که هر سه از حکمای عارف مشرب اوائل قرن سیزدهم هستند نباید فراموش شود که مخصوصاً در مورد دومی، مجذوب در رساله «اعتقادیه» خود اشاره‌ای نیز دارد.

۲- مجذوبعلیشاه، هنگام تحصیل در اصفهان بوسیله حسینعلیشاه اصفهانی بطریقه نعمت‌اللهی داخل شد و از او اجازه ارشاد گرفت، در ۱۲۰۷ نودعلیشاه، مجذوب را بعنوان پیر ارشاد و حاج ملا رضا کوثرعلیشاه همدانی را بسمت پیر دلیل بهمراهی و معاونت او تعیین کرد (مجموعه آثار نورعلیشاه اصفهانی - انتشارات خانقاه نعمت‌اللهی صفحه ۹۱ بعد) پس از فوت حسینعلیشاه در ۱۲۳۳ مجذوب قطب الاقطاب سلسله نعمت‌اللهی گردید و حتی نعمت‌اللهیان ساکن هند وابسته به خانقاه شاه علیرضا دکنی با او مراوده و ارتباط داشتند. از جمله چون «کرسینامه» سلسله طی سفرها و صدماتیکه به معصومعلیشاه دکنی وارد آمد مفقود شده بود درویشی از هند «کرسینامه» سلسله را برای مجذوب آورد (جنات الوصال انتشارات خانقاه نعمت‌اللهی صفحه ۸۵۰ بعد) و نیز پس از آنکه طی قسرنهای سیزده و چهارده طریقه نعمت‌اللهی به چند شعبه تقسیم گردید (مانند گنابادی، صفیعلیشاهی،

آقای علیرضا ذکاتنی از پژوهندگان

نعمت‌اللهی و...) هم اکنون همه سلسله، ارشاد خود را به مجذوب می‌رسانند و این مقام والای او را در تاریخ تصوف قرون اخیر ایران نشان می‌دهد.

۳- با انتشار فهرست کتابهای خطی کتابخانه غرب همدان (انتشارات فرهنگ ایران زمین شماره ۱۷) و ملاحظه آثار فقهی مرحوم مجذوب (نوشته شده در سالهای ۱۲۰۴ و ۱۲۰۹) مقام شامخ او در علوم دینی ثابت می‌گردد (فهرست صفحه ۱۳۵۰ و ۱۳۶۹) ولی با آنکه مجتهدی جامع‌الشرایط بود از فرط زهد و احتیاط و وارستگی ازدادن فتوی و نشستن بر مسند اجتهاد خود داری فرمود و شرط فتوی را داشتن قوه قدسیه دانسته است (مرآت الحق صفحه ۳۲) و بنا بآنچه از منابع شفاهی خانوادگی شنیده شده در جریان تعقیب مریدان معصوم‌علیشاه دکنی در سالهای ۱۲۱۲ بعداً مرحوم مجذوب بعلت همین مقام علمی و مقبولیت نزد فقها بوساطت مرحوم میرزای قمی از تعرض مصون ماند و نیز بدلیل همین کمالات علمی در معقول و منقول بوده است که دانشمندانی چون: ملاابراهیم‌خونی و محمد نصیر دارابی و شیخ زاهد گیلانی و ملاعبدالصمد همدانی بوساطت و ارشاد مجذوب داخل طریقه نعمت‌اللهی گردیدند (بستان‌السیاحه صفحه ۲۵۴)

۴- از جمله سوانح زندگی مجذوب سفر او در ۱۲۳۴ به رشت می‌باشد (فهرست صفحه ۱۳۰۴) که تاکنون هیچ‌یک از منابع شناخته شرح حال مجذوب بآن اشاره نکرده‌اند در این جا توضیحی ضرور است: در سالهای قبل از ۱۲۳۴ ایالت گیلان مرکز حکمرانی شاهزاده محمد رضا میرزا مرید مجذوب‌علیشاه و مرکز تجمع درویشان نعمت‌اللهی بود که پس از حوادث سالهای ۱۲۱۲ تا ۱۲۲۵ از کرمانشاه و همدان و تهران و کرمان متواری شده بودند، بدلائلیکه مشروحاً در منابع مربوط آمده فتحعلیشاه بعنوان شکار سفری به لوشان کرده محمد رضا میرزا و ملازمان درگاه او را احضار و «شاهزاده را معزول و بعضی اجزاء او را تأدیب و مخذول نموده» و باین نیز اکتفا نشد فاضلخان گروسی را مامور کرد که بهمدان آمده از مجذوب و خواص او دوهزار تومان جریمه درخواست نمود «ازخانه‌ولانه هرچه بود مبلغ جریمه را بوی رساندند و این وقایع در اواخر سال ۱۲۳۴ وقوع یافت» (طرائق‌الحقایق جلد ۳ صفحه ۲۶۰ و روضة‌الصفای ناصری جلد ۹ صفحه ۲ و ۵۸۱) بعید نیست سفر مجذوب به رشت در ارتباط با همین قضیه بوده است.

۵- در ۱۲۳۸ برخورد شدیدی میان متصوفه و متشرعه در همدان پیش آمد که در اثر آن خانه کوثر علیشاه غارت و سوخته شد و او به مهاجرت به تبریز مجبور گردید و تا فوت خود در ۱۲۴۷ آنجا نزد عباس میرزا قائم مقام با احترام تمام میزیست (مشروح جریان برخورد میان متشرعه و متصوفه در رساله خطی مصائب‌العلماء زندگی آخوند ملا حسین آمده است فهرست صفحه ۱۲۷۲) بنظر می‌آید مسافرت مجذوب‌علیشاه به تبریز در

۱۲۳۸ که تا آخر عمر در آنجا زیست بطور غیر اختیاری و مربوط بهمین قضیه بوده باشد. ۶- اما راجع به کتابخانه آن مرحوم، بطوریکه خود در مرآت الحق اشاره میکند: «کتاب مبسوطه و مختصره از محققین محدثین و عرفاء و حکماء الهیین آنچه نزد این ضعیف جمع شده است مظنه آنست که نادر است نزد عالمی دیگر جمع شده باشد (صفحه ۳۵۳) گنجینه ذیقیمی از مخطوطات خصوصاً در موضوع حکمت و عرفان بوده که باهتمام فرزند دانشمندش حاج میرزا علینقی توسعه یافته که او نیز بشیوه مرضیه پدر بسیاری نسخ نادر را نویسانیده بخزانة کتب میافزوده پس از فوت حاج میرزا علینقی در ۱۲۹۶ کتابخانه بدست غیر اهل افتاده بتدریج طی حوادثی در معرض نقصان تدریجی قرار گرفت حتی یکبار در سالهای جنگ جهانی اول که منطقه همدان از جمله بیولک آباد محل برخورد قوای روسیه و عثمانی بوده دچار حریق شد، بقیه السیف این گنجینه پس از سال ۱۳۲۰ شمسی بسوسیله مرحوم میرزا علی اصغر ذکاوتی (متخلص به زمزم) که از اولاد عم مجذوب و داماد خاندان مجذوب بود بصورت یک گاری ورقپاره بهمدان آورده شد و هم به همت و با زحمات مردانه آن مرحوم آن اوراق پراکنده تشخیص و تنظیم و تدوین و بصورت بیش از ۴۰۰ جلد مخطوط نفیس درآمد، هم اکنون نیز در همدان و اطراف و حتی شهرهای دیگر در بعضی خانواده های قدیمی از بقایای کتابخانه مجذوب مجلداتی هست که بعنوان امانت و مانند آن گرفته شده و بدون استفاده مانده خاک میخورد و در شرف از بین رفتن است در صورتیکه حبس این کتابهای وقف شرعاً و اخلاقاً مذموم و اکنون که کتابخانه غرب بصورت آبرومندی درآمده این گونه کتابها را نیز بهر شیوه ممکن باشد باید گردآوری و ضمیمه نمود که مورد استفاده دانشپژوهان واقع شود.

***

در خاتمه ضمن اعتذار از تصدیع باستحضار می رساند نویسنده اطلاعات مشروح دیگری در مورد مرحوم حاج محمدخان قراگزلو عم مجذوب و حاج صفرخان پدر او و حاج غلامرضا شیشه گر که مرید مجذوب و حاج میرزا علینقی و با این دومی خویشاوندی سببی داشته است دارد که برای تکمیل شرح احوال مجذوب مفید است و در فرصت دیگری تقدیم خواهد شد.

۱- نگارنده درباره مصومعلیشاه دکنی و مریدان او تحقیق جداگانه و بردامنه و تحلیلی در شرف انجام دارد.